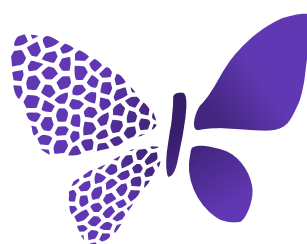

Abstraktikirja

Surukonferenssi

Hybridinä 21.–22.4.2022

ÄKILLINEN KUOLEMA
YHTEISKUNNASSAMME

AIEMMAT SURUKONFERENSSITEEMAT

Kenellä on oikeus surra? (2021)

Suru perheessä (2019)

Resilienssi surussa (2018)

Kohtaan surevan (2017)

Surun monenlaiset muodot (2016)

Kuoleman ja surun kohtaaminen työssä (2015)

Surun kulttuuri ja sureva yhteiskunnassa (2014)

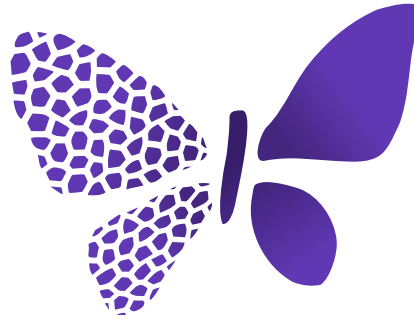
Kuolevan ja surevan rinnalla (2013)

Monimuotoinen suru (2012)

Oikeus suruun ja tukeen (2011)

Menetyksestä arkeen - miten oppia elämään surun kanssa (2010)

Kuoleman suru ja sureminen - omaisten tukeminen äkillisen menetyksen jälkeen (2009)

SURUKONFERENSSI 2022

ÄKILLINEN KUOLEMA YHTEISKUNNASSAMME

Surukonferenssi käsittelee äkkikuolemaa yhteiskunnassa. Tavoitteena on lisätä tietoutta surusta ja surevan tukemisesta sekä tuoda esille suomalaista kuolemaan liittyvää tutkimustietoa.

HYBRIDITAPAHTUMA

SISÄLLYS

Tervetuloa vuoden 2022 Surukonferenssiin	5
Ohjelma torstaina 21.4.2022	6
Ohjelma perjantaina 22.4.2022	7

ABSTRAKTIT

Äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaaminen kriisityössä	8
Kuolemaan liittyvät käytännöt, tavat ja kuolemaan valmistautuminen	9
Surevan tukeminen työelämässä	10
Äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaaminen ja tukeminen sairaalapapin työssä – ”Miten sietää sietämätöntä tai lohduttaa, kun lohdutusta ei ole?”	11
Kun elämä on hyvin lyhyt: kohtukuolema ja keskenmeno	12
”En enää pelkää kuolemaa” – Miten kuolemanraajakokemukset tuovat lohtua ja muuttavat näkemyksiä kuolemasta	13
Selittämättömät kokemukset läheisen kuoleman yhteydessä	14
Palliativisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheisten tukeminen	15
Kohtasimme kerran kuoleman	16
En haluaisi kuolla yksin	17
Käytännön asioiden hoitaminen läheisen kuoleman jälkeen	18
Kuolinviestin vieminen poliisiin virkatehtävänä	19
Suru lasten, nuorten ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa	20
Palvelupolku tukena henkirikoksen uhrien omaisia kohtaaville	21
Itsetuhoisuus COVID-19-pandemian aikana	22
Kuolema mediassa	23
Järjestäjien esittely	24
Yhteistyökumppanin esittely	25

TERVETULOA VUODEN 2022 SURUKONFERENSSIIN

Vuoden 2022 Surukonferenssi järjestetään hybriditapahtumana Tampereen yliopistolla 21.-22.4.2022. Konferenssin teema on Äkillinen kuolema yhteiskunnassamme. Aihetta käsitellään erilaisista näkökulmista, niin tutkimuksen, median kuin työssään läheisensä menettäneitä kohtaavien ammattilaisten näkökulmista. Konferenssissa jaetaan myös tietoa kuolemaan liittyvien käytännön asioiden hoitamisesta ja kuullaan Surujärjestöjen koulutettujen kokemusasiantuntijoiden puheenvuoroja.

Surukonferenssin tavoitteena on lisätä tietoutta surusta ja surevan tukemisesta sekä tuoda esille suomalaista kuolemaan liittyvää tutkimustietoa. Konferenssi kokoaa yhteen surevia kohtaavia ammattilaisia, tutkijoita, opiskelijoita ja itse menetyksen kokeneita eri puolelta Suomea. Konferenssin ohjelma rakentuu kaikille osallistujille suunnatuista keynote-luennoista, rinnakkaisista syventävistä luennoista ja tieteellisistä sessioista sekä kokemuspuheenvuoroista. Molempina konferenssipäivinä on neljä syventävää luentoa. Tieteellisiä sessioita on torstaina kaksi ja perjantaina yksi.

Konferenssi alkaa tänä vuonna kokemuspuheenvuorolla. Kaikkiaan läheisensä menettäneiden kokemuspuheenvuoroja on konferenssissa kolme. Torstain ensimmäisessä keynote-puheenvuorossa traumatyötä pitkään tehnyt psykoterapeutti Sirpa Tapio luennoi äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaamisesta kriisityössä, kun taas iltapäivän keynote-puheenvuorossa paneudutaan käytännön asioihin, jotka tulevat läheisen hoidettavaksi omaisen kuoltua. Aiheesta luennoi lakimies Laura Backström.

Torstaina on tarjolla myös neljä syventävää luentoa ja kaksi tieteellistä sessiota. Syventävät luennot käsittelevät kuolemaan liittyviä käytäntöjä, surevan tukemista työelämässä, kohtukuolemaa ja keskenmenoja sekä läheisten tukemista sairaalapapin työssä. Tieteellisten sessioiden aiheena torstaina on rajakokemukset ja kuoleman käsittely kaunokirjallisuudessa sekä kuolevan ja hänen läheisensä tukeminen. Ensimmäisen konferenssipäivän päättää Mina Laamon ohjaama Surunkesyttäjät -elokuva, joka kertoo surun kohtaamisesta, muutoksesta ja luopumisesta. Elokuva esitetään Arthouse Cinema Niagarassa.

Toisen konferenssipäivän avaa kuolemansyyn- ja väkivaltarikostutkinnan opettaja, Marko Lehtoranta, Poliisiammattikorkeakoulusta. Hän keskittyy luennollaan siihen, millaista on kuolinviestin vieminen poliisiin virkatehtävänä. Perjantain tieteellisessä sessiossa käsitellään muun muassa pandemian vaikutuksia itsetuhoisuuteen uuden tutkimuksen valossa. Konferenssin viimeisenä keynote-puheenvuorona kuullaan apulaisprofessori Johanna Sumialaa, joka luennoi kuoleman käsittelystä mediassa.

Toivomme sinulle antoisaa konferenssia. Lämpimästi tervetuloa!

JÄRJESTÄJÄT

Huoma – Henkirikoksen uhrien läheiset ry
Käpy Lapsikuolemaperheet ry
MIELI Suomen Mielenterveys ry
Nuoret Lesket ry
Surunauha ry – itsemurhan tehneiden läheiset
Surevan kohtaaminen -toiminta
Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry

YHTEISTYÖKUMPPANI

Kirkkohallitus

OHJELMA TORSTAINA 21.4.2022

- 8:30–9:30 **ILMOITTAUTUMINEN**
(Kalevankadun sisääntulon ala-aula) ja aamukahvi (Juhlasalin aula II kerros)
- 9:30–9:45 **TERVETULOSANAT** (Juhlasali II kerros)
- 9:45–10:15 **KOKEMUSPUHEENVUORO** (Juhlasali II kerros)
- 10:15–11.30 **KEYNOTE-LUENTO: ÄKILLISESTI LÄHEISENSÄ MENETTÄNEIDEN KOHTAAMINEN KRIISITYÖSSÄ** (Juhlasali II kerros), Sirpa Tapio
- 11:30–13:00 **LOUNAS** (Juvenes-ravintola II kerros)
- 13:00–14:30 **SYVENTÄVÄT LUENNOT JA TIETEELLISET SESSIOT**
- Syventävä luento 1: Kuolemaan liittyvät käytännöt, tavat ja kuolemaan valmistautuminen (C6), Sarianne Hartonen
 - Syventävä luento 2: Surevan tukeminen työelämässä (C5), Tiina-Emilia Kaunisto
 - Syventävä luento 3: Äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaaminen ja tukeminen sairaalapapin työssä - Miten sietää sietämätöntä tai lohduttaa, kun lohdutusta ei ole? (C9), Anne-Maria Oikarinen
 - Syventävä luento 4: Kun elämä on hyvin lyhyt: Kohtukuolema ja keskenmeno (A2b), Juha M. Itkonen
- TIETEELLINEN SESSIO A: Rajakokemukset ja kuoleman käsittely kaunokirjallisuudessa** (D10b pohjakerros)
- "En enää pelkää kuolemaa" – Miten kuolemanrajakokemukset tuovat lohtua ja muuttavat näkemyksiä kuolemasta, Kontro, Miia
 - Selittämättömät kokemukset läheisen kuoleman yhteydessä, Mäkikomi Milla ja Aho Anna Liisa
- TIETEELLINEN SESSIO B: Kuolevan ja hänen läheistensä tukeminen** (Juhlasali II kerros)
- Palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheisten tukeminen, Eironen Sanna, Havusto Johanna ja Aho Anna Liisa
 - Kohtasimme kerran kuoleman, Kekäläinen, Piia ja Lehto, Ronja
 - En haluaisi kuolla yksin, Niemelä Kristiina ja Pihlaja Ritva
- 14:30–15:00 **KAHVITAUKO** (Juvenes-ravintola II kerros)
- 15:00–15:30 **KOKEMUSPUHEENVUORO** (Juhlasali II kerros)
- 15:30–16:30 **KEYNOTE-LUENTO: KÄYTÄNNÖN ASIOIDEN HOITAMINEN LÄHEISEN KUOLEMAN JÄLKEEN** (Juhlasali II kerros), Laura Backström
- 16:30 **PUHEENJOHTAJAN LOPPUSANAT** (Juhlasali II kerros)
- 18:30 **ELOKUVANÄYTÖS: Surunkesyttäjät**, Arthouse Cinema Niagara, Kehräsaari, Tampere

OHJELMA PERJANTAINA 22.4.2022

- 9:00–9:10 **ILMOITTAUTUMINEN VAIN PERJANTAINA OSALLISTUVILLE**
(Kalevankadun sisääntulon ala-aula) ja aamukahvi (Juhlasalin aula II kerros)
- 9:10–9:20 **TERVETULOSANAT** (Juhlasali II kerros)
- 9:20–10:20 **KEYNOTE-LUENTO: KUOLINVIESTIN VIEMINEN POLIISIN VIRKATEHTÄVÄNÄ** (Juhlasali II kerros), Marko Lehtoranta
- 10:20–10:30 **TAUKO**
- 10:30–11:00 **KOKEMUSPUHEENVUORO** (Juhlasali II kerros)
- 11:00–12:30 **LOUNAS** (Juvenes II kerros)
- 12:30–14:00 **SYVENTÄVÄT LUENNOT JA TIETEELLISET SESSIOT**
- Syventävä luento 1: Sarianne Hartonen, Kuolemaan liittyvät käytännöt, tavat ja kuolemaan valmistautuminen (A3)
 - Syventävä luento 2: Tiina-Emilia Kaunisto, Surevan tukeminen työelämässä (A2b)
 - Syventävä luento 3: Anne-Maria Oikarinen, Äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaaminen ja tukeminen sairaalapapin työssä – Miten sietää sietämätöntä tai lohduttaa, kun lohdutusta ei ole? (D10b pohjakerros)
 - Syventävä luento 4: Juha M. Itkonen, Kun elämä on hyvin lyhyt: Kohtukuolema ja keskenmeno (A2a)
- TIETEELLINEN SESSIO A: Poikkeusajan vaikutukset ja surevan kohtaaminen**
(Juhlasali II kerros)
- Suru lasten, nuorten ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa, Pirskanen, Henna ja Vainikka, Paula
 - Palvelupolku tukena henkirikoksen uhrien omaisia kohtaaville, Henkirikoksen uhrien omaisten tukipalveluiden kehittämishanke. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) ja Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n (HUOMA ry) kumppanuushanke (30.8.2020-31.12.2021). Sivill, Katja
 - Itsetuhoisuus COVID-19-pandemian aikana, Laitinen Eetu, Talvitie Terhi, Aho Anna Liisa
- 14:00–14:30 **KAHVITAUKO** (Juvenes II kerros)
- 14:30–15:30 **KEYNOTE-LUENTO: KUOLEMA MEDIASSA** (Juhlasali II kerros), Johanna Sumiala
- 15:30 **LOPPUSANAT** (Juhlasali II kerros)

Keynote-luento, torstai 21.4.

ÄKILLISESTI LÄHEISENSÄ MENETTÄNEIDEN KOHTAAMINEN KRIISITYÖSSÄ

TAPIO SIRPA, *traumapsykoterapeutti ET, työnohjaaja*

Äkillisesti kuolleen henkilön läheisten ammatillinen, inhimillinen ja hyvä kohtaaminen on vaativa tehtävä auttajille. Surevan ammatilliseen kohtaamiseen tarvitaan kouluttautumisen, työkokemuksen ja harjoitusten lisäksi monenlaisia valmiuksia. Auttajan tulee kyetä ottamaan vastaan voimakkaita ja vaikeita tunteita, sekä sietämään omaa avuttomuutta, riittämättömyyttä tai epävarmuutta antamatta sen vaikuttaa läheisen kohtaamiseen.

Tässä esityksessä paneudutaan äkillisesti kuolleen läheisten kohtaamiseen kriisitilanteessa. Keskeisinä kysymyksinä esityksessä ovat: miten läheinen tulee kohdatuksi ja kenen ehdoilla? Mitkä tekijät edistävät tai mahdollisesti heikentävät läheisten selviytymistä? Millaisia vaikutuksia kuolemalla on läheisten terveyteen ja hyvinvointiin ja millaisia riskejä voi liittyä toipumiseen ja sen estymiseen? Esityksessä pohditaan mitä ammattihenkilöstön, vapaaehtoisten ja muun auttajatahon tulee huomioida kohdatessaan läheisiä yksittäin, perheenä tai yhteisönä.

Toisessa osassa tarkastellaan luennoitsijan oman yli 20-vuoden sekä eri auttajatahojen ammattihenkilöiden työkokemuksen, läheisten sekä traumaterapia-asiakkaiden kokemuksia kriisiavusta ja kohtaamisesta. Esityksessä käydään keskustelua äkillisesti läheisensä menettäneiden kohtaamista asiakastapausten kautta. Osallistujien kokemusten kuuleminen ja esityksen sisällön herättämät kysymykset ovat myös toivottavia.

Esityksen viimeisessä osassa paneudutaan yhteistyöhön eri auttajatahojen kanssa. Käydään keskustelua siitä, millaisia kriisityön toimintatapoja ja käytäntöjä on sekä miten toimintaa tulee kehittää tai muuttaa. Lisäksi keskustellaan siitä, miten akuutin kriisiavun ammattihenkilöstön ja muitten auttajatahojen jaksaminen ja hyvinvointi tulee huomioiduksi.

KUOLEMAAN LIITTYVÄT KÄYTÄNNÖT, TAVAT JA KUOLEMAAN VALMISTAUTUMINEN

HARTONEN SARIANNE, *tietokirjailija, Master of Arts, projektipäällikkö SAAVA-hankkeessa, SPHY ry.*

Kuolema usein yllättää kuolevan läheisen silloinkin, kun sitä on osattu odottaa. Vain harvalla on täysin valmiiksi mietittynä ja järjestettynä omat toiveet, asiakirjat ja ohjeistukset niin, että käytännön asioiden hoitaminen kuoleman jälkeen sujuu täysin ongelmitta. Usein omaiselle tulee yllätyksenä, kuinka pian valintoja on tehtävä, miten kauan käytännön asioiden järjestely kestää ja miten monenlaisia tunteita kuolema herättää. Äkillisen kuoleman kohdatessa tilanteeseen joutuu usein täysin valmistautumattomana.

Kuolema on elämän peruskysymys aivan jokaiselle, mutta sen yhdistäminen osaksi elämää on vaikeaa ja kieltäminen ihmiselle ominaista. Kuolemasta keskustelu koetaan usein vaikeaksi ja konkreettinen valmistautuminen joskus selittämättömänkin vastenmieliseksi: pitäisi ja on ollut aikomus, mutta ei vain saa aikaiseksi.

Suunnittelua vaikeuttaa myös se, että kuolemaan liittyvä tieto ja asiantuntemus on ripoteltu hyvin monen eri tahon hallinnoitavaksi. Omainen kohtaa läheisen kuoleman yhteydessä laajan kirjon eri ammattilaisia ja joutuu ottamaan jokaiseen osa-alueeseen kantaa: mahdollisesti jo ennen kuolemaa sairaalassa tai hoivakodissa ja ainakin välittömästi kuoleman jälkeen. Vaikka hautaustoimistoista saa neuvoja hyvin moneen asiaan, yhtä rinnalla kulkijaa koko prosessiin ei useinkaan ole.

Kuolemaan liittyvät prosessit voivat olla monimutkaisia, mutta rituaaleilla ja tietoisella kuoleman kohtaamisella on merkitystä. Tavat ja perinteet vaihtelevat alueellisesti ja yhä yleisempi tunnustuksettomuus muuttaa myös hautajaisrituaaleja. Kuolemaan liittyvän tiedon lisääminen on hyvin tärkeää, jos haluamme helpottaa omaisten tehtävää. Kuolemaan valmistautuminen voi tuoda elämään myös merkityksellisyyttä. Konkreettinen valmistautuminen ei tee menetyksistä vähemmän kivuliaita, mutta se helpottaa asioiden puheeksi ottamista ja luontevaa surevan kohtaamista.

Luennolla käsitellään kuolemaan liittyviä tunteita käytännön näkökulmasta: millaisia aikatauluja, valintoja ja päätöksiä kuolemaan liittyy ja miten kriisin keskellä voi tukea itseään tai toinen toistaan.

SUREVAN TUKEMINEN TYÖELÄMÄSSÄ

KAUNISTO TIINA-EMILIA, *työelämän erityisasiantuntija, Monimuotoiset perheet -verkosto*

Läheisen kuolema koskettaa tuhansia ihmisiä työelämässä joka vuosi. Suru on luonnollinen reaktio menetykseen. Suru voi aiheuttaa työyhteisön jäsenelle esimerkiksi ahdistusta, masennusta ja unettomuutta sekä viedä työkyvyn.

Toisille työ voi olla arjessa kiinni pitävä asia, ja sureva saattaa säilyä joiltain osin työkykyisenä. Voi myös olla, että sureva kokee kykenevänsä töihin, mutta huomaakin töihin palattuun, ettei ole täysin työkykyinen. Suru myös aaltoilee, ja surua saatetaan kokea syvästi uudelleen pitkänkin ajan päästä esimerkiksi merkkipäivien aikaan.

Jos työyhteisössä on valmis toimintamalli kuolemantapausten varalle, helpottaa se surevan työntekijän kohtaamista työyhteisössä ja tukee hänen työkykynsä palautumista. Suunnitelman toteuttaminen voi lyhentää surevan poissaoloja ja tukea surevan jaksamista. Toimiva suunnitelma sisältää toimintaohjeet saattohoitoaikaan, menetyksen hetkelle, työntekijän poissaolon ajaksi, töihin paluuseen ja työssäkäynnin tukemiseen.

Jokainen sureva ja tilanne on kuitenkin aina yksilöllinen, ja siksi suunnitelmassa on mahdotonta antaa yhtä selkeää joka tilanteessa toimivaa ohjetta. Suunnitelma antaa suuntaa sille, mitä asioita kohtaamisessa tulee huomioida. On erittäin tärkeää, että esihenkilö ja henkilöstöhallinnon edustaja kysyvät surevalta itseltään, miten hän toivoo tilanteessa toimittavan. Osa surevista esimerkiksi toivoo koko työyhteisön huomioivan menetyksen jollain tavalla, kun taas toiset haluavat pitää surun ja menetyksen yksityisenä asiana.

Yksilöiden erilaisuuden lisäksi suunnitelmassa on hyvä huomioida myös perhetilanteiden monimuotoisuus ja sen vaikutus suruun. Työyhteisön jäsenen lapsen tai puolison kuolema ja siihen liittyvä suru on tilanne, jonka mikä tahansa työyhteisö saattaa kohdata. Kuolemasta johtuva kriisitilanne on perheelle hyvin kuormittava tilanne, ja työssäkävyn tuki työelämästä voi olla vanhemman jaksamiselle hyvin tärkeää.

Työyhteisössä olisi myös hyvä osata tunnistaa äänioikeudeton suru, eli tilanne, jossa ihmisellä ei ole sosiaalisesti tunnustettua oikeutta surra. Äänioikeudetonta surua voi ilmetä esimerkiksi läheissuhteissa, jotka poikkeavat jollain lailla oletetusta perhenormista, kuten juridisesti vahvistetusta tai biologisesta suhteesta lapsen ja vanhemman välillä.

Läheisen kuollessa tuetta työelämässä voivat jäädä esim. ei-synnyttänyt vanhempi, sisarukset, bonussisarukset ja -vanhemmat tai osa sateenkaariperheiden vanhemmista. Myös ystävän tai muun ei-biologisen läheisen tuomaa surua saatetaan vähätellä.

Surua ei liity vain läheisen kuolemaan. Työyhteisön jäsenen työkyky voi heikentyä muun perheeseen liittyvän kriisitilanteen, kuten esimerkiksi avo- tai avioeron vuoksi. Myös tahattomaan lapsettomuuteen liittyvä kriisi voi heikentää työkykyä. Tuki näissä tilanteissa olisi hyvä huomioida työyhteisön perheystävällisyyttä tukevilla suunnitelmissa.

ÄKILLISESTI LÄHEISENSÄ MENETTÄNEIDEN KOHTAAMINEN JA TUKEMINEN SAIRAALAPAPIN TYÖSSÄ – ”MITEN SIETÄÄ SIETÄMÄTÖNTÄ TAI LOHDUTTA, KUN LOHDUTUSTA EI OLE?”

OIKARINEN ANNE-MARIA, *TM, sairaalapastori, Meilahden sairaala, Helsinki*

Kun rakas ihminen kuolee

Läheisen kuolema muuttaa elämän. Se on raja, jonka jälkeen on toisin. Paluu entiseen, kuolemaa edeltäneeseen elämään, ei ole mahdollista. Rajapinnassa ollessaan läheisensä menettänyt ihminen tarvitsee toisen ihmisen läsnäoloa. Hän tarvitsee toisen kannattelemaan siinä hetkessä, jossa psyykinen kipu vie hänet ääri rajoille, jossa kipu on sietämätöntä.

Sairaalapappina kohtaan läheisensä menettäneen ihmisen tilanteessa, jota ei ole voinut ennakoida ja siten valmistautua. Olen kutsuttu olemaan läsnä siinä hetkessä, jolloin rakas ihminen on kuolemassa äkillisesti tai hän on juuri kuollut. Läheisen kuolema tuo sietämätöntä ahdistusta. Sitä ei voi ottaa pois, eikä lohduttaa sanoin tai lupauksin.

”Siinä hetkessä, jossa en voi tehdä mitään muuttaakseni tosiasioita. Voin vain olla toiselle, pysähtyä vierelle jakamaan sen hetken. Näkemään hänen kipunsa ja kuulemaan, mitä hän sanoo sanoin ja sanottomasti. Kannattelemaan häntä omassa mielessäni, selviämään hengenvedosta toiseen.”

Ihmisen ainutkertaisuus tulee esille kriisitilanteessa. Tavat reagoida äärimäiseen psyykkiseen kipuun ovat yksilöllisiä. Teoria auttaa ymmärtämään kriisin eri vaiheissa olevan ihmisen reaktioita. Hänen lähellään olevan on kuultava ja nähtävä hänet ja hänen hetki hetkeltä muuttuvaa olemistaan sietämättömän äärellä.

Pappina sairaalassa

Sairaalapappi on koulutukseltaan teologian maisteri ja hänellä on sairaalasielunhoitajan erityiskoulutus 60 op. Hän on Suomen ev.lut. kirkon työntekijä, joka on työssä sairaalassa. Hän on osa moniammatillista sairaalayhteisöä ja hoitotiimiä. Sairaalapapin läsnäolo sairaalassa perustuu sopimukseen, jonka papin työnantaja on tehnyt sairaalan kanssa.

Sairaalapapin työ on vakaumuksen mukaista eksistentiaalista tukea. Se tarkoittaa ihmisen auttamista, tukemista ja lohduttamista elämän suurimmissa muutoksissa, vakavassa sairastumisessa ja kuolemassa (Sairaalasielunhoidon periaatteet 2011). Sairaalapapin työssä keskeistä on vuorovaikutusosaaminen kriisissä olevan ihmisen kanssa.

”Olen sairaalassa potilaiden, heidän läheistensä ja henkilökunnan keskustelukumppani, jokaisen vakau-
musta kunnioittaen.”

KUN ELÄMÄ ON HYVIN LYHYT: KOHTUKUOLEMA JA KESKENMENO

JUHA M. ITKONEN, *Teologian tohtori, surututkija*

Kun vanhemmat saavat tietää odottavansa vauvaa, usein tulevaisuuteen liittyy vahvoja myönteisiä ja onnellisen sävyisiä odotuksia. Lapsen menettäminen raskauden aikana haavoittaa näitä tietoisia tai tiedostamattomia odotuksia. Itse menetyksen aiheuttaman surun lisäksi lapsen kuolema raskauden aikana haastaa usein myös ihmisen maailmankatsomuksen perususkomuksia. Tämän lisäksi suremista vaikeuttaa usein ns. äänioikeudettoman surun ilmiö. Äänioikeudeton suru tarkoittaa surua, jolle ei ole sosiaalista oikeutusta. Vaikka useimmat ihmiset kyllä ymmärtävät ja hyväksyvät, että raskauden aikainen lapsen kuolema on kova paikka, käytännössä sosiaalinen tuki jää helposti siihen, että ”annetaan surra rauhassa” ja toivotaan uutta raskautta eikä raskauden aikaista menetystä pidetä samanarvoisena kuin elävänä syntyneen lapsen menetystä.

Ihmiset surevat yksilöllisesti eikä ole olemassa yhtä oikeaa tapaa surra. Samanlainen menetys ei myöskään automaattisesti aiheuta samanlaista suruprosessia. Myös raskauden aikana tapahtuneiden menetysten suruprosessi vaihtelee suuresti yksilöllisesti eikä ole mahdollista yksiselitteisesti määritellä, milloin ihminen on suuremmissa tuen tarpeissa. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että suruprosessi on vaikeampi silloin, kun 1) raskaus oli odotettu, suunniteltu ja toivottu, 2) takana pitkäaikaiset hedelmällisyshoidot, 3) aiemmin on tehty raskauden keskeytys, 4) menetys tapahtui yllättäen, 5) menetys tapahtui myöhäisillä raskausviikoilla, 6) vanhemmilla on paljon aikaisempia menetyksiä ja 7) vanhemmilla ei ole eläviä lapsia. Lisäksi yksilölliseen suruprosessin vaikuttaa oma menetys-, mielenterveys- ja terveyshistoria, muut samanlaiset stressitekijät, saatavilla oleva sosiaalinen tuki ja omat voimavarat (resilienssi).

Raskauden aikana menetyksen kokeneiden kohtaamisessa myönteisesti koettuja asioita ovat rauhallisuus, kuunteleminen, dialogisuus, menetyksen tunnustaminen, kiireettömyys, käytännöissä joustaminen ja välittävä kanssaeläminen. Vastaavasti kielteisesti koettuja ovat kiireisyys, etäinen olemus, asiantuntijuuden taakse piiloutuminen, menetyksen vähättely, jäykkä byrokraattisuus ja kanssaelämisen puuttuminen. Tärkeää olisi tukea menetyksen kohtaamisessa, pienenkin vainajan hyvästelemisessä ja muistojen keräämisessä sekä auttaa omaisia tarvittavan tuen piiriin (esim. vertaistuki, hautausjärjestelyihin liittyvä tuki, kriisituki, mielenterveyspalvelut, seurakunnat tai omaisten uskonnolliseen tai kulttuuriseen taustaan liittyvä tuki).

Luennolla käsitellään kohtukuolemaa ja keskenmenoa menetyksenä sekä menetyksen kokeneiden kohtaamista ja tukemista.

Tieteellinen sessio A, torstai 21.4. Rajakokemukset ja kuoleman käsittely kaunokirjallisuudessa

”EN ENÄÄ PELKÄÄ KUOLEMAA” – MITEN KUOLEMANRAJAKOKEMUKSET TUOVAT LOHTUA JA MUUTTAVAT NÄKEMYKSIÄ KUOLEMASTA

KONTRO, MIIA, *TM, FM, Åbo Akademi*

Kuolemanraajakokemukset ovat viime vuosina olleet pinnalla erityisesti mediassa, ja ne herättävät monissa sekä epäilyä että kiinnostusta. Tutkimustani varten haastattelin suomalaisia kuolemanraja-kokemuksen kokeneita henkilöitä, jotka löysin lehti-ilmoituksilla ja eri kontaktien avulla. Käytin rajauksessa apuna kansainvälisissä tutkimuksissa käytettyä mittaria, joka määrittelee kuolemanraajakokemusten syvyyttä sisällön ja kokemuksen aiheuttamien tuntemusten osalta. Aineistoon valikoitui 21 tapausta, jotka analysoin narratiivisella tutkimusotteella. Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisia merkityksiä kokija on antanut omalle kuolemanraajakokemukselleen ja miten kokijan antamat merkitykset ovat vaikuttaneet hänen spiritualiteettiinsa.

Tuloksista käy ilmi, että mitä syvempi ja sisällöltään rikkaampi kuolemanraajakokemus oli, sitä suurempi merkitys sillä oli kokijan hengellisyyteen. Kokija saattoi kokea, että kuolemanraajakokemuksen merkitys toimi vahvistuksena omille uskomuksilleen. Kuolemanraajakokemus saattoi myös toimia valmistuksena oman tai muiden ihmisten kuoleman kohtaamiseen. Jos kokija oli elämässään tai työssään kohdannut paljon kuolemaa, kokemus nähtiin rohkaisevana ja lohduttavana tekijänä, joka valmisti suhtautumaan kuolemaan luonnollisena osana elämää.

Kuolemanraajakokemusten vaikutusta hengellisyyteen tarkasteltiin myös kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon kokijan kuolemanraajakokemukselleen antamat merkitykset sekä kokemusta edeltänyt suhtautuminen hengellisyyteen. Suurimmaksi ryhmäksi muodostui kristinuskoon suuntautuneiden ryhmä, johon lukeutui lähes puolet haastatelluista. Tälle ryhmälle oli ominaista, että kuolemanraajakokemusta tulkittiin kristinuskon näkökulmasta ja kokemus lisäsi kokijan kiinnostusta kirkon toimintaa ja Raamattua kohtaan. Toinen merkittävä ryhmä oli avarakatseisuuteen suuntautuneet, joille oli ominaista suvaitsevaisuus erityisesti muita uskontoja ja ihmisiä kohtaan.

Kuolemanraajakokemusten yleisimmin raportoitu jälkivaikutus oli kuolemanpelon poistuminen. Kokemus sai monen odottamaan omaa kuolemaansa positiivisella ja luottavaisella mielellä. Moni kokija kertoi myös intuition, yliluonnollisten kykyjen ja luovuuden lisääntymisestä kuolemanraajakokemuksen jälkeen.

Tutkimus tarjoaa erilaisia näkökulmia siihen, millaisia jälkivaikutuksia kuolemanraajakokemuksella voi olla kokijalle. Tämä voi helpottaa eri alojen ammattilaisia suhtautumaan kuolemanraajakokemuksiin ammatillisesti.

SELITTÄMÄTTÖMÄT KOKEMUKSET LÄHEISEN KUOLEMAN YHTEYDESSÄ

MÄKIKOMSI MILLA, *TtM, TtT-opiskelija, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta*

AHO ANNA LIISA, *TtT, dosentti, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Hoitotiede*

Selittämättömät kokemukset ovat surevilla yleisiä läheisen kuoleman yhteydessä, vaikka länsimaisessa kulttuurissa surevat välttävät niiden jakamista naurunalaiseksi joutumisen tai mielenterveysongelmaiseksi leimautumisen pelossa. Continuing bonds (CB)-teorian mukaan suhde vainajaan ei katkea kuolemaan, vaan muuttaa muotoaan, ja selittämättömät kokemukset ovat yksi kuoleman yli jatkuvan suhteen ilmentymismuoto. CB-teorian mukaan läheisen kuolemaan liittyvät selittämättömät kokemukset ovat osa luonnollista surua ja niiden tarpeetonta patologisoimista tulisi välttää.

Tässä tutkimuksessa kuvattiin suomalaisten surevien selittämättömiä kokemuksia läheisen kuoleman yhteydessä analysoimalla 408 kokemukskertomusta 181 osallistujalta. Surevalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa läheisensä menettänyttä henkilöä riippumatta vainajan kuolemantavasta, kuolemasta kuluneesta ajasta tai vainajan ja surevan välisestä suhteesta. Selittämättömällä kokemuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa mitä tahansa kokemusta, jonka sureva on kokenut selittämättömäksi ja läheisen kuolemaan liittyväksi. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa vähän tutkitusta aiheesta tietoa, jota voidaan hyödyntää surevien tukemisen sekä suruinterventioiden kehittämistyössä. Tutkimuksen tavoitteena oli myös vähentää kokemuksiin liittyvää stigmaa lisäämällä tietoisuutta aiheesta.

Tutkimuksen tuloksena todettiin, että surevat kokevat selittämättömiä fyysisen, sensorisen ja mentaalisen ympäristön kokemuksia. Fyysisen ympäristön kokemukset ovat objektiivisia, kehon ulkopuolella havaittuja ilmiöitä, kuten kokemuksia elektronisten laitteiden epätavallisesta toiminnasta sekä epätavallisista esine- ja luonnonilmiöistä. Sensorisen ympäristön kokemukset ovat subjektiivisia, kehon aistijärjestelmässä havaittuja kokemuksia, kuten hahmojen näkemistä sekä kuulo-, tunto- ja tuoksukokemuksia. Mentaalisen ympäristön kokemukset tapahtuvat surevan mielessä ilman niihin liittyvää selkeää havaintoa kehon sisä- tai ulkopuolelta. Mentaalisen ympäristön kokemukset ovat kommunikaatiokokemuksia, olotilan muuttumiskokemuksia ja vainajan läsnäolokokemuksia.

Läheisen kuolemaan liittyvät selittämättömät kokemukset ovat moninaisia ja liittyvät merkityksellisiin ihmissuhteisiin. Kokemuksia ilmenee kuitenkin myös ydinperhesuhteiden ulkopuolella, kuten isovanhempien, entisten puolisoitten ja läheisten ystävien kuoleman yhteydessä. Erilaisia kokemuksia yhdistävä tekijä on surevan kokemus ilmiön liittymisestä vainajaan riippumatta kokemuksen ilmenemismuodosta. Kokemukset ovat todentuntuisia ja voimallisia, minkä vuoksi niiden huomioiminen surevien tukemisessa vaikuttaa tutkimuksen perusteella merkitykselliseltä.

PALLIATIIVISESSA HOIDOSSA JA SAATTOHOIDOSSA OLEVAN POTILAAN LÄHEISTEN TUKEMINEN

EIRONEN, SANNA, *TtM, tuntiopettaja, Tampereen ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala*

HAVUSTO, JOHANNA, *TtM, sosiaali- ja terveysalan kouluttaja, Tampereen aikuiskoulutuskeskus*

AHO ANNA LIISA, *TtT, dosentti, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Hoitotiede*

Kuolemaa edeltävää palliatiivista hoitoa, jonka tarkoituksena on kärsimyksen lievittäminen ja elämänlaadun parantaminen, tarvitsee noin 30 000 suomalaista vuosittain. Saattohoito kuuluu palliatiiviseen hoitoon ja ajoittuu potilaan elämän viimeisiin viikkoihin tai päiviin. Palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa läheisten tukeminen on tärkeä osa kokonaisvaltaista hoitoa.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli kuvata palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheisten kohtaamista ja läheisten tarvitsemaa tukea. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheiset tulisi kohdata hoitosuhteen aikana? 2) Millaista tukea palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheiset kokevat tarvitsevansa? 3) Millaista erityistukea palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan lapsipotilaan läheiset kokevat tarvitsevansa? 3) Millaista erityistukea palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan alaikäiset lapset kokevat tarvitsevansa? Kirjallisuuskatsaus toteutettiin Cinahl, Medline, Medic, Cochrane, PsycInfo ja Scopus tietokantoihin. Lopulliseksi aineistoksi valikoitui 146 tutkimusta. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä.

Tulokset: Palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan läheiset tulisi kohdata inhimillisesti, henkilökohtaisesti huomioiden, arvostaen ja läheisten voimavaroja vahvistaen. Läheiset tarvitsevat tiedollista tukea, tukea päätöksentekoon, henkistä tukea, konkreettista tukea, epäsuoraa tukea, palvelujärjestelmän toimivuutta, tukea kotisaattohoitoon sekä tukea kuoleman kohtaamiseen. Palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan lapsipotilaan läheiset tarvitsevat lisäksi tukea palliatiivisessa hoidossa olevan lapsipotilaan sisaruksille, tukea vanhemmille sekä koko perheeseen kohdistuvaa tukea. Palliatiivisessa hoidossa ja saattohoidossa olevan potilaan alaikäiset lapset tarvitsevat läheistensä tukea, terveydenhuoltojärjestelmän tarjoamaa tukea sekä kouluympäristön tukea.

Johtopäätökset: Läheisten tiedollisen tuen tarve on tärkeää huomioida kaikissa sairauden eri vaiheissa. Läheiset tulee ottaa mukaan potilaan hoidon päätöksentekotilanteisiin potilaan suostumuksella. Läheisille tulee antaa henkistä tukea ja tietoa olemassa olevista hoitoyksikön, kunnan ja kolmannen sektorin tarjoamista tukimuodoista sekä vertaistuen ryhmistä. Läheisten konkreettisen tuen tarve tulee myös kartoittaa. Lisäksi on huomioitava, että potilaan hoito ei katkea ja läheisille on saatavilla jatkuvaa tukea. Läheisten läsnäolo potilaan vierellä tulee mahdollistaa sekä potilaan ja läheisten selviytymistä kotisaattohoidossa tukea. Lisäksi tulee huomioida läheisten tuen jatkuminen potilaan kuoleman jälkeen. Lasten palliatiivisessa hoidossa tulee lisäksi huomioida sisarusten ja koko perheen tuen tarve.

KOHTASIMME KERRAN KUOLEMAN

KEKÄLÄINEN, PIIA, *TtM, lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu;*

LEHTO, RONJA, *shd, HUS*

Kuolema on läsnä hoitotyössä joko tiedostettuna tai tiedostamattomana asiana. Hoitajalle kuolema on henkilökohtainen asia sekä ammatti-identiteetin että yksityiselämän kannalta. (Snellman 2008, 97.) Kuolevaa ja läheisiä tukiessaan hoitajan tulisi pystyä käsittelemään myös omia tunteitaan. Varsinkin kuoleman jälkeen tapahtuva läheisten tukeminen voi olla kuormittava ja haastava tehtävä hoitajalle. Erityisen tärkeää olisi, että oma suhde kuolemaan ja sen kohtaamiseen on kunnossa.

Terveysalan ammattilaisina hyödynnämme jatkuvasti tunteita työssämme teknisten taitojen ja järjen käyttämisen lisäksi. Mikäli tunteet yritetään sulkea työnteon ulkopuolelle, on riskinä, että ne vaikuttavat työhön haitallisesti. Pois suljettujen tunteiden tiedetään vaikuttavan työn laatuun ja työntekijän jaksamiseen. (Perttula 2018.) Erityisesti saattohoitoon osallistuvalla ja kuolemaa paljon kohtaavalla terveydenhuollon henkilökunnalle työssä jaksaminen on ensisijaisen tärkeää. Potilaat odottavat monesti sekä tietoa että toivon tunteen tukemista. Työssä kohdatut potilaiden menetykset, suru ja kärsimys saattavat muodostua taakaksi, etenkin jos omia tunteita ei kyetä käsittelemään. (Ahlblad 2019.) Hoitaja, joka jaksaa huonosti, ei ole kykenevä eettiseen ja laadukkaasti hyvään kuolevan hoitoon (Linqvist 2002).

Kuolevan ihmisen yksilöllisen arvon huomiointi mahdollistaa osaltaan hyvän kuoleman. Tällainen hoito vaatii hoitajalta uskallusta läheisyyteen ja vie usein voimia. Vertaistuesta potilaille ja omaisille on tehty paljon tutkimusta, mutta myös me hoitajat saamme voimia keskinäisestä tuesta ja kollegiaalisesta jakamisesta.

Tarinoiden kertominen on ikivanha tapa välittää tietoa sekä jakaa osaamista ja kokemuksia, jotta voisimme oppia toinen toisiltamme ja kasvaa ihmisinä. Olemme keränneet vapaasti kirjoitettuja tekstejä hoitajilta, jotka ovat kohdanneet työssään potilaan palliativista hoitoa ja kuolemaa. Kerätyistä tarinoista on kirjoitettu runoja ja luotu kuvitusta. Syntymässä on kirja, joka runojen, kysymysten ja kuvituksen avulla tuo esiin hoitajien kokemuksia kuoleman kohtaamisesta ja toivoaksemme tarjoaa kollegiaalista vertaistukea kirjaa lukeville.

EN HALUAISI KUOLLA YKSIN

NIEMELÄ KRISTIINA, *FT, projektipäällikkö*

PIHLAJA RITVA, *geronomi, vanhustyön asiantuntija, Lohtua läsnäolosta -saattohoidon vapaaehtoishanke*

Ympäri vuorokautista hoivaa tarvitsevien vanhusten määrä on kasvamassa väestön ikääntyessä, muistisairauksien yleistyessä ja keskimääräisen eliniän pidentyessä. On tavallista, että hoivakodissa asuvan vanhuksen voimavarat hiipuvat vähitellen ja kuolemaa osataan odottaa, mutta vanhus voi kuolla myös äkillisesti ja odottamatta.

Tutkimuksista tiedetään, että vanhus itse toivoo elämänsä loppuvaiheessa tukea ja mahdollisuutta kokea osallisuutta vuorovaikutussuhteiden kautta.

Saattohoidon vapaaehtoiset voivat olla apuna vähennettäessä hoivakodeissa asuvien vanhusten yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita. Vapaaehtoisen läsnäolo voi kannatella myös läheisiä ja hoitajia vanhuksen elämän viimeisinä aikoina ja lievittää heidän kokemaansa menetystä ja surua.

Lohtua läsnäolosta -hankkeessa (2021–2024, ensimmäinen hanke 2018–2020) on kehitetty toimintamallia, jossa hoivakodeissa asuvien yksinäisten vanhusten elämän loppuvaiheen tueksi rekrytoidaan ja koulutetaan saattohoidon vapaaehtoisia. Kehittämistä tehdään yhdessä pääkaupunkiseudulla ja Länsi-Uudellamaalla toimivien hoivakotien kanssa.

Toimintamallin ensimmäisessä vaiheessa hoivakotien johto ja henkilökunta perehdytetään uuteen toimintatapaan. Esimiehet kutsutaan ensitapaamiseen, ja hoitohenkilökunnan kanssa pidetään työpajoja. Toisessa vaiheessa saattohoidon vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneet osallistuvat starttikoulutukseen. Koulutus kestää kaksi iltaa, yhteensä viisi tuntia. Koulutusta markkinoidaan laajasti alueen lehdissä ja sähköisissä kanavissa. Kolmannessa vaiheessa vapaaehtoinen haastatellaan ja perehdytetään hoivakodissa. Tämän jälkeen hoitajat valitsevat vanhuksen, jonka elämän loppuvaiheen tukena vapaaehtoinen toimii.

Saattohoidon vapaaehtoisen tärkein tehtävä on viettää kiireetöntä aikaa vanhuksen vierellä. Vapaaehtoinen kunnioittaa kaikessa vanhuksen elämää ja hänen toiveitaan. Vapaaehtoinen osallistuu vanhuksen saattamiseen yleensä kuolemaan asti. Vapaaehtoinen toimii osana hoivakodin yhteisöä ja häntä tuetaan hoivakotien ja hankkeen tarjoamalla vertaistuellalla sekä säännöllisissä jatkokoulutuksissa.

Lohtua läsnäolosta -hankkeessa on todettu, että saattohoidon vapaaehtoistoiminta on hyvä keino tukea hoivakodeissa asuvia vanhuksia heidän elämänsä loppuvaiheessa. Koulutettujen saattohoidon vapaaehtoisten käynnit vahvistavat kuolemaa lähestyvän vanhuksen ja hänen lähipiirinsä turvallisuuden tunnetta sekä keventävät hoitajien kokemaa henkistä taakkaa. Huomiota tulee kiinnittää vapaaehtoisten rekrytointiin, tukeen ja koulutukseen sekä hoivakotien valmiuksiin hyödyntää vapaaehtoisia hoivakodin asukkaiden elämän loppuvaiheen tukena.

Keynote-luento, torstai 21.4.

KÄYTÄNNÖN ASIOIDEN HOITAMINEN LÄHEISEN KUOLEMAN JÄLKEEN

LAURA BACKSTRÖM, OTM, Luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja

Ihmisen kuolema luo oikeuksia ja velvollisuuksia, joista läheisten ja läheisiä auttavien ammattilaisten on hyvä olla tietoisia.

Läheisen kuoleman jälkeen on omaisten huolehdittava useista käytännön asioista, ja muistettavaa ja huomioitavaa on paljon.

Erityisesti läheisen äkillisen kuoleman kohdanneelle ripeän ja asianmukaisen ohjaamisen saaminen juridisten asioiden hoidossa ehkäisee monia ongelmatilanteita ja antaa tilaa keskittyä itse suruprosessiin.

Luennolla käsitellään ensin kuolinpesän asioiden hoitamista ja perunkirjoitusta, ja luennon tarkoituksena on antaa vastaus muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Mikä on perunkirjoitus? Kuka edustaa kuolinpesää? Kuka huolehtii perunkirjoituksesta? Kuinka perintövero määräytyy? Mitä jos kuolleen henkilön tilanne on hyvin epäselvä eikä varoista, veloista tai sukulaisista ole tietoa? Miten kuolinpesän pankkiasioita voi hoitaa? Voivatko velat periytyä? Voiko läheinen kieltäytyä kuolinpesän asioiden hoitamisesta? Voiko perunkirjoitukseen saada maksutonta lakiapua?

Luennolla käsitellään lyhyesti myös henkirikoksen uhrin asemaa ja oikeuksia. Luennolla käsitellään ensinnäkin niitä asioita, joita läheistä auttavan ammattilaisen on hyvä tietää henkirikosta koskevasta rikosprosessista. Lisäksi tarkastellaan sitä, kuka voi vaatia rangaistusta tai korvauksia rikoksen tekijältä. Yhtenä aiheena on käsitellä sitä, kuka on henkirikosasiassa asianomistaja, ja voiko läheinen saada asiaan maksutta lakiapua?

Luennoitsija lakimies Laura Backström on perehtynyt perhe- ja perintöoikeuteen ja rikosoikeuteen. Hänellä on paljon kokemusta surevien läheisten kohtaamisesta ja heidän oikeudellisten asioidensa hoitamisesta, oli kyseessä sitten perunkirjoitus ja perinnönjako, testamentin toimeenpano tai läheisen edustaminen henkirikosasian käsittelyssä poliisilla ja tuomioistuimessa. Backströmilla on laajaa kokemusta hyvin vaikeissakin elämäntilanteissa olevien ihmisten kohtaamisista. Laura Backström työskentelee Lakiasiat Wehka-ahon toimistossa pääkaupunkiseudulla ja toimiston päävastuullinen lakimies Emmi Wehka-aho toimii Huoma ry:n vapaaehtoisena lakimiehenä.

Keynote-luento, perjantai 22.4.

KUOLINVIESTIN VIEMINEN POLIISIN VIRKATEHTÄVÄNÄ

LEHTORANTA MARKO, *ylikonstaapeli, kuolemansyyn- ja väkivaltarikostutkinnan opettaja, Poliisiammattikorkeakoulu*

Poliisihallitus on antanut ohjeen, jossa kuolinviestin vieminen on määritelty poliisin tehtäväksi (oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen). Tehtävä on yksi vaativimmista poliisitehtävistä. Aiheesta on kirjoitettu ohjeistuksia ja sitä käydään läpi poliisikoulutuksessa. Aiheesta on myös tehty opinnäytetöitä. Kuolinviestin vieminen on yleisistä ohjeista huolimatta ainutkertaisuudessaan tehtävä, johon ei voi kirjoittaa yhtä toimintamallia, vaan jokainen tilanne on erilainen ja jokainen viestinviejä tekee sen persoonallaan poliisin eettistä koodistoa noudattaen. Koulutuksessa annettu tieto ja oma työkokemus antaa hyvän pohjan, mutta tärkeimpinä tekijöitä tehtävästä hyvin suoriutumiseen ovat viestinviejän inhimillisuus, sensitiivisyys, läsnäolo ja kiireettömyys.

Käsittelen luennossani kuolinviestin viemisen toteutusta alkaen siitä, kun vainajan ja omaisten henkilönlisyydet on saatu varmistettua siihen, kun poliisi poistuu viestin saajan luota. Viestiä lähdetään viemään pääsääntöisesti aina henkilökohtaisesti. On päätettävä, että pyydetäänkö kriisiapua mukaan. Joissakin poliisilaitoksissa on mahdollista pyytää mukaan esimerkiksi poliisipappi. Perillä oven avaamisen jälkeen poliisi esittelee itsensä ja varmistaa, että ovella on oikea henkilö. Pyydetään päästä mahdollisimman pian sisälle asuntoon ulkopuolisten huomion välttämiseksi. Tämän jälkeen mennään nopeasti itse asiaan ja kerrotaan suru-uutinen selkeästi käyttäen sanaa "kuollut". Omaisille on hyvä antaa lomake tai muu sellainen, jossa on informaatiota siitä, miten asiassa edetään. On huomaavaista antaa omaisille myös asiaa tutkivan poliisihenkilön puhelinnumero.

Pohdin luennossani myös tunteiden näyttämistä ja sanoittamista kuolinviestin viemisen yhteydessä. Miten poliisi voi näyttää omat tunteensa? Miten ottaa osaa ja osoittaa myötätuntoa parhaiten? Onko olemassa oikeita lohdutuksen sanoja vai onko välttämättä tarve sanoa mitään? Hiljaisuuden kestäminen voi olla vaikeaa, mutta joskus pelkkä kiireetön läsnäolo on tärkeää. Entä voiko poliisi koskettaa tai voiko poliisia koskettaa? Ihmiselle voi tulla surun hetkellä tarve koskettaa. Jokainen kohtaaminen on omanlaisensa, joten yksiselitteisten ohjeiden antaminen ei ole helppoa. Entä milloin on oikea hetki lähteä pois ja mitä sillä hetkellä voisi sanoa? Poliisin poistumista helpottaa, jos paikalla on kriisityöntekijä, poliisipappi, joku omaisen läheinen tai vaikkapa naapuri. Pääasia kuitenkin on, että ihminen ei jää yksin. Kuolinviestin vieminen muuttaa viestin saajan elämää peruuttamattomasti.

SURU LASTEN, NUORTEN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSISSA

PIRSKANEN, HENNA, *YTT, apulaisprofessori, sosiaalityö, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta*

VAINIKKA, PAULA, *YTM, nuorempi tutkija, sosiaalityö, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta*

Lähes jokainen ihminen kokee elämässään surua, ja myös lapsilla ja nuorilla voi jo olla erilaisia surukokemuksia. Suomalainen suruun liittyvä tutkimustieto on aiemmin karttunut pääasiassa aikuisten eri tilanteisiin liittyvistä surukokemuksista. Lasten ja nuorten kokemukset ja sosiaalityöntekijöiden näkemykset surevan lapsen kanssa työskentelystä ovat kuitenkin harvemmin olleet tutkimuksen kohteina kotimaisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Esimerkiksi hoitotieteen, psykologian ja teologian aloilla suruun liittyvällä tutkimuksella on sen sijaan pidempi perinne. Siinä, missä suru on osa meidän kaikkien elämää, on erilaisten kriisien, kuten surun, parissa työskentely osa sosiaalityötä.

Alustuksessamme esittelemme kahta suruun liittyvää osatutkimusta ja niiden ensimmäisiä alustavia tuloksia laajemmassa Lasten ja nuorten suru perhe- ja läheissuhteissa -hankkeessa (2019–2025). Hanketta ovat rahoittaneet Suomen Akatemia ja Alli Paasikiven säätiö. Hankkeessa ollaan kiinnostuneita lasten ja nuorten surukokemuksista sekä heidän itsensä kuvaamista että ammattilaisten näkökulmasta. Osatutkimuksissamme kerätään Suomessa aineistoa 1) kyselylomakkein ja haastatteluin 2.-, 3.- ja 9.-luokkalaisilta lapsilta ja nuorilta koulujen kautta 2) ryhmähaastatteluin sosiaalityöntekijöiltä ja muilta ammattilaisilta, jotka työssään kohtaavat surevia lapsia ja nuoria. Hankkeen aikana kerätyistä sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineistoista valmistuu sosiaalityön väitöskirjatutkimus. Laajemmassa hankkeessa kerätään vastaavia aineistoja myös Espanjassa.

Esityksessä kuvaamme Suomessa toteutettavia osatutkimuksiamme, niiden aineistoja sekä ensimmäisiä alustavia tuloksia. Keskitymme erityisesti vastaamaan tutkimuskysymyksiimme 1) kuinka lapset ja nuoret kuvaavat surun aiheitaan ja apua ja tukea surussa 2) miten lasten ja nuorten suru näyttäytyy sosiaalityöntekijöille, ja miten he kokevat voivansa auttaa surevaa lasta. Tutkimusaineistojen ensimmäiset analyysit valmistuvat alkuvuodesta 2022. Tarkastelemme esityksessämme tematiikkaa ennen kaikkea läheisen sairastumisen ja menetyksen sekä lapsen osallisuuden näkökulmista.

PALVELUPOLKU TUKENA HENKIRIKOKSEN UHRIEN OMAISIA KOHTAAVILLE

SIVILL, KATJA, *suunnittelija, Henkirikoksen uhrien omaisten tukipalveluiden kehittämishanke, Rikosuhripäivystys (RIKU)*

Henkirikoksen uhrien omaisten tukipalveluiden kehittämishanke. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) ja Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n (HUOMA ry) kumppanuushanke (30.8.2020-31.12.2021).

Henkirikoksen uhrien omaisia kohdataan monenlaisissa palveluissa. Näitä ovat mm. poliisi, sosiaali- ja kriisipäivystykset, valtakunnalliset puhelin- ja verkkopalvelut, hautaustoimistot, oikeusapu- ja muut lakipalvelut, kriisikeskukset, seurakunnat, tuomioistuin, yksityiset terapiapalvelut, eri järjestöt sekä monet kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.

Palveluissa ei kuitenkaan välttämättä tunneta toisten toimintaa, eikä tiedetä kovin laajasti, kuinka monenlaisia asioita uhrien omaisten on selvitettävä henkirikoksen tapahduttua. Kaikissa palveluissa ei myöskään ole sellaista asiantuntemusta, että ymmärrettäisiin uhrien omaisten traumaattista kriisiä, voinnin vaihtelemista sekä kykyä ottaa vastaan apua eri vaiheissa. Monille ammattilaisille tulee vastaan henkirikoksen uhrin omainen vain kerran koko työhistorian aikana. Asiakkaan kohtaaminen voidaan kokea vaikeana ja varmuus toimia voi olla hataraa.

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) ja Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n (HUOMA ry) kumppanuushankkeessa kehitettiin henkirikoksen uhrien omaisten tukipalveluita oikeusministeriön rahoituksella. Hankkeen aikana laadittiin mm. kuvaukset hankepaikkakuntien paikallisista palvelupoluista ja tehtiin prosessinkuvaus henkirikoksen uhrien omaisten palveluihin ohjaamisesta. Palvelupolun kuvauksella vahvistetaan palveluohjauksen rakennetta ja varmistetaan, että uhrien omaiset ohjautuvat palveluihin ja saavat tarvitsemansa avun ja tuen oikea-aikaisesti. Palvelupolun laatiminen eri paikkakunnilla on tiivistänyt toimijoiden yhteistyötä ja lisännyt ymmärrystä uhrien omaisten tilanteesta henkirikoksen jälkeen.

Hankkeen aikana koulutettiin valtakunnan tasolla n. 700 ammattilaista ja vapaaehtoista henkirikoksen uhrien omaisten kohtaamiseen ja auttamiseen liittyen. Webinaarien kautta lisättiin ammattilaisten ymmärrystä siitä, mitä henkirikoksen uhrien omaiset joutuvat kohtaamaan henkirikostapahtuman jälkeen. Hankkeen aikana omaisten avuksi koottiin mm. lista käytännön asioista, joita omaisella on hoidettavanaan henkirikoksen jälkeen. Lisäksi luotiin Rikosuhripäivystykseen (RIKU) työparimalli, jossa RIKUn työntekijä ja vapaaehtoinen tukihenkilö toimivat omaisen tukena niin rikosprosessiin liittyvissä asioissa kuin käytännön asioiden hoitamisessa.

ITSETUHOISUUS COVID-19-PANDEMIAN AIKANA

LAITINEN EETU, *sairaanhoitaja, TtK, TtM-opiskelija, Tampereen Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Hoitotiede*

TALVITIE TERHI, *sairaanhoitaja, TtK-opiskelija, Tampereen Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Hoitotiede*

AHO ANNA LIISA, *TtT, dosentti, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Hoitotiede*

Vuonna 2019 Kiinasta löydetyn koronaviruksen, SARS-CoV-2:n, aiheuttama COVID-19-infektio levisi pandemiaksi vuoden 2020 alkukuukausina. COVID-19-infektion leviämistä on pyritty ehkäisemään globaalisti erilaisilla toimintasuosituksilla ja rajoitustoimilla, esimerkiksi liikkumisrajoituksilla. Pandemiosta ja niihin liittyvien rajoitustoimien vaikutuksista itsetuhoisuuteen on vain vähän tutkimustietoa. On arvioitu, että pandemia ja siihen liittyvät rajoitustoimet aiheuttavat psyykkistä oireilua, jonka myötä myös itsemurhariski kasvaa väestössä.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on kuvata itsetuhoisuuden esiintyvyyttä ja sen muutosta, sekä siihen yhteydessä olevia tekijöitä COVID-19-pandemian aikana. Tavoitteena on pandemian vaikutusten ja itsetuhoisuuteen liittyvien tekijöiden tunnistamisen kautta tuottaa tietoa itsetuhoisuuden ennaltaehkäisyyn tueksi. Tutkimuskysymyksiä ovat: mikä on itsetuhoisuuden esiintyvyys COVID-19-pandemian aikana aikuisväestössä, miten aikuisväestön itsetuhoisuus on muuttunut COVID-19-pandemian aikana sekä mitkä tekijät ovat yhteydessä aikuisväestön itsetuhoisuuteen COVID-19-pandemian aikana.

Tiedonhaku toteutettiin huhtikuun 2021 aikana systemaattisesti CINAHL-, PsycInfo- ja Medic-tietokannoista. Hakusanat määriteltiin käytettyjen tietokantojen asiasanastoja hyödyntäen. Hakusanoina käytettiin itsetuhoisuuteen ja COVID-19-pandemiaan viittaavia termejä hyödyntäen hakusanojen katkaisua ja Boolean operaattoreita. Sisäänottokriteereinä oli: vuonna 2019–2021 julkaistu ja vertaisarvioitu tutkimusartikkeli, kielenä suomi tai englanti, koko teksti saatavilla. Haun kokonaistulos oli 1397 ja sisäänottokriteerien mukaisten rajausten jälkeen 372. Koko tekstin perusteella kirjallisuuskatsaukseen valittiin 53 tutkimusta. Valittujen tutkimusten laadunarviointi toteutettiin JBI-instituutin laadunarviointikriteerejä käyttäen. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä.

Itsetuhoisuuden esiintyvyydessä pandemian aikana oli huomattavaa vaihtelua alueellisesti, itsetuhoisuuden eri ilmenemismuotojen ja ihmisryhmien välillä. Erityisen suurta itsetuhoisuuden esiintyvyys oli transsukupuolisilla, sekä psyykkistä tai fyysistä kaltoinkohtelua kokeneilla. Itsetuhoisuuden esiintyvyydessä havaittiin pandemian aikana nousua, laskua ja tilanteen muuttumattomuutta. Itsetuhoisuuteen pandemian aikana liittyviä tekijöitä olivat kuormittuneisuus, terveysongelmat, sosiaaliset suhteet, pandemian yhteiskunnalliset seuraukset, pandemian haitalliset seuraukset yksilölle, yksilön käyttäytymiseen liittyvät riskit sekä elämäntilanne.

Itsetuhoisuuden esiintymistä pandemian aikana on tutkittu pääosin poikkileikkausasetelmasta. Lisää tutkimusta tarvitaan pandemian ja itsetuhoisuuden välisen kausaliteetin selvittämiseksi. Haavoittuvien ihmisryhmien huomioiminen on tärkeää pandemian aikaisen itsetuhoisuuden ehkäisemiseksi. Riskiryhmien tunnistamiseksi sekä rajoitustoimien vaikutusten arvioimiseksi tarvitaan lisätutkimusta. Suomessa on havaittu psyykkisen oireilun lisääntymistä pandemian aikana, mutta itsetuhoisuuden muutoksesta ja itsetuhoisuuteen liittyvistä tekijöistä tarvitaan lisätutkimusta.

Keynote-luento, perjantai 22.4.

KUOLEMA MEDIASSA

JOHANNA SUMIALA, *apulaisprofessori, median ja viestinnän tutkimus, Helsingin yliopisto*

Luento käsittelee median ja kuoleman suhdetta historiassa ja nykypäivässä ja niitä tapoja, joiden kautta kuolema on eri aikoina medioitunut kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Esitys nojaa Mediated Death (Polity, 2021) kirjani pääväitteisiin ja tutkimusaineistoon.

Käyn läpi luennolla kuoleman uutisointia sanomalehdissä ja televisiossa. Esittelen tutkimuksia, jotka osoittavat, millainen kuolema tyypillisesti päättyy mediajulkisuuteen ja millaisia merkityksiä kuolemalle on uutisissa annettu.

Analysoin kuoleman medioitumisen muutosta digitaalisessa mediaympäristössä ja luonnehdin kuoleman mediotumista hybridinä ilmiönä. Erityistä huomiota kiinnitän tämän päivän kuoleman medioitumiseen ja erilaisiin media-välitteisiin rituaalisiin käytäntöihin, joiden kautta ja avulla ihmiset tänä päivänä surevat ja muistelevat kuolleita läheisiään, mutta myös tuntemattomia uhreja ja julkisuuden henkilöitä. Pohdin kuoleman ja suremisen politiikka vallan näkökulmasta erilaisten esimerkkien valossa.

Luennon lopuksi käänän katseeni tulevaan ja hahmottelen uusimman tutkimuskirjallisuuden avulla käsityksiä digitaalisen viestintäteknologian roolista suhteessa kuoleman jälkeiseen elämään ja kuolematto-
muuteen.

Kysyn, millaista on elää tulevaisuudessa digitaalisten haamujen ja zombien maailmassa. Entä millaista tutkimusta tarvitsemme, jotta ymmärtäisimme entistä paremmin kuoleman medioitumisen eettisiä ja moraalisia haasteita niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin.

JÄRJESTÄJIEN ESITTELY

HUOMA – HENKIRIKOKSEN UHRIEN LÄHEISET RY on valtakunnallinen vertaistukijärjestö kaikille, jotka kokevat olevansa henkirikoksen uhrin läheisiä. Huoma tarjoaa vertaistukea tukihenkilötoiminnan, paikallisten vertaistukiryhmien, valtakunnallisten vertaistukiviikonloppujen, keskustelusivujen ja erilaisten tapahtumien avulla. Lisäksi vaikuttamistyö on merkittävässä osassa Huoman toimintaa ja siihen liittyen järjestössä on koulutettuja kokemusasiiantuntijoita. Lisätietoa yhdistyksestä ja tulevista tapahtumista: www.huoma.fi

KÄPY LAPSIKUOLEMAPERHEET RY on vertaistukiyhdistys, joka tarjoaa tukea ensisijaisesti vanhemmille ja perheille, joiden lapsi on kuollut raskauden myöhäisessä vaiheessa, vauvana, lapsuudessa, nuorena tai nuorena aikuisena. Isovanhemmille ja perheen sureville sisaruksille on myös tarjolla tukea. Yhdistyksen koulutetut vapaaehtoiset eri puolilla Suomea tukevat lapsen kuoleman kokeneita perheitä muun muassa ryhmänohjaajina ja tukihenkilöinä. Lisätietoa: www.kapy.fi

MIELI SUOMEN MIELENTERVEYS RY:n perustehtävä on mielenterveyden edistäminen ja ongelmien ehkäisy. MIELI ry toimii ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta Suomessa ja kansainvälisesti. MIELI ry:n Kriisipuhelin päivystää 24 tuntia vuoden jokaisena päivänä ja sen 22 kriisikeskusta ympäri Suomen antavat keskusteluapua kasvokkain sekä etäyhteydellä. Lisäksi Mieli ry järjestää vertaistukiryhmiä erilaisia vaikeita elämäntilanteita kohdanneille, muun muassa itsemurhan tai muun äkillisen kuoleman kautta läheisensä menettäneille. Apua itsemurhaa yrittäneille ja heidän läheisilleen tarjoaa Itsemurhien ehkäisykeskusten vastaanotot Helsingissä ja Kuopiossa. Lisätietoa: www.mieli.fi

NUORET LESKET RY on vertaistukiyhdistys työikäisille leskille ja leskiperheille. Yhdistys järjestää vertaistukitoimintaa, antaa neuvontaa ja toimii asiantuntijana leskeyteen liittyvissä asioissa. Nuoret Lesket ry pyrkii vaikuttamaan leskien ja leskiperheiden oikeudelliseen ja taloudelliseen asemaan liittyviin epäkohtiin. Vertaistukea tarjotaan vertaistukiryhmien, vertaistukiviikonloppujen, tapahtumien, verkkoyhteisön ja vertaistukipuhelimen kautta. Yhdistyksestä on saatavilla myös tukimateriaaleja. Toiminta on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumatonta ja avointa kaikille leskeytyneille parisuhteen muodosta, puolison kuolinsyystä tai perhetilanteesta riippumatta. Lisätietoa: www.nuoretlesket.fi

SURUNAUHA RY on valtakunnallinen vertaistukijärjestö, jonka tavoitteena on tukea läheisensä itsemurhan kautta menettäneitä ja lisätä avoimuutta puhua itsemurhasta. Yhdistys järjestää valtakunnallista vertaistukitoimintaa ryhmien, henkilökohtaisten tapaamisten, puhelintuen, verkkotuen ja viikonloppukurssien muodossa. Vertaistukijoina toimivat yhdistyksen kouluttamat vapaaehtoiset. Toiminta on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumatonta. Lisätietoa: www.surunauha.net

TERVEYSTIETEIDEN YKSIKKÖ, YHTEISKUNTATEITEIDEN TIEDEKUNTA TAMPEREEN YLIOPISTOSSA on kansanterveyden monitieteinen koulutus- ja tutkimusyksikkö, jossa tutkitaan muun muassa hoitamisen, terveyden ja ihmisen hyvän olon perusteita, terveyteen vaikuttavia tekijöitä, terveyden edistämisen ja tautien ehkäisyn keinoja ja vaikuttavuutta. Yksikössä on jo pitkään tutkittu erityisesti hoitotieteessä, kuolemaa, surua ja selviytymistä eri näkökulmista. Yksiköstä valmistuu terveystieteiden kandidaatteja ja maistereita. Yksikön opetus ja tutkimus on leimallisesti kansainvälistä. Yksiköllä on sekä kansainvälinen maisteriohjelma että kansainvälinen tohtorinkoulutusohjelma. Useat tutkimushankkeet

toteutetaan yhteistyössä eri maiden tutkimuslaitosten ja yliopistojen kanssa.

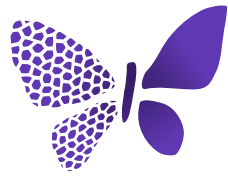
SUOMALAISEN KUOLEMANTUTKIMUKSEN SEURA RY perustettiin Helsingissä 28.3.2011 tarkoituksenaan edistää suomalaista kuolemaan liittyvää tutkimusta sekä koulutusta akateemisesta tutkimuksesta käytännön työhön. Ylläpidämme tutkijoiden ja muiden aihepiirin parissa työskentelevien välistä verkostoa, joka mahdollistaisi tieteiden välisen dialogin sekä yhteistyön, esimerkiksi yhteisiä projekteja silmällä pitäen. Seuralla on myös oma kahdesti vuodessa ilmestyvä verkkojulkaisu "Thanatos" joka on referee-pohjainen avoimesti saatavilla oleva verkkojulkaisu, ja jolla on Julkaisufoorumin luokitus numero 1.
<https://kuolemantutkimus.com>

SUREVAN KOHTAAMINEN -TOIMINTA on neljän surujärjestön yhteistä valtakunnallista toimintaa, jonka tavoitteena on lisätä ammattilaisten ja ammattiin opiskelevien valmiuksia ja tietoa läheisen kuolemaa surevien kohtaamisesta, tukemisesta sekä tuen pariin ohjaamisesta. Laajemmin tavoitteena on parantaa surevien saamaa tukea ja helpottaa tuen löytämistä. Keskeiset toimintatavat Surevan kohtaaminen -toiminnassa ovat kokemusasiantuntijatoiminta sekä asiantuntijatiedon välittäminen ja vaikuttaminen. Toiminnan taustalla ovat Huoma – Henkirikoksen uhrien läheiset ry, Käpy Lapsikuolemaperheet ry, Nuoret Lesket ry ja Surunauha ry. Lisätietoa: www.surevankohtaaminen.fi

YHTEISTYÖKUMPPANIN ESITTELY

KIRKKOHALLITUS on osa evankelis-luterilaisen kirkon keskushallintoa.

Kirkkohallituksen tehtävänä on kirkon yhteisen hallinnon, talouden ja toiminnan hoitaminen. Kirkkohallitus antaa lausuntoja valtioneuvostolle ja valmistelee päätökset, jotka tulevat kirkolliskokouksen päätettäväksi. Kirkkohallitus vastaa päätösten täytäntöön panemisesta. Kirkkohallitus tekee työtä yhdessä hiippakuntien, seurakuntien ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Laajaan yhteistyöverkostoon kuuluvat järjestöt, muut Suomessa toimivat kristilliset kirkot ja uskonnolliset yhteisöt sekä kansainväliset toimijat. Yhdessä heidän kanssaan teemme työtä ihmisläheisemmän kirkon ja yhteiskunnan puolesta. Strategiamme mukaisesti kirkkohallituksessa haluamme toimia siten, että pidämme ovet avoinna ulospäin, ovet avoinna kaikille, yhteiselle työlle ja kumppanuuksille. Haluamme pitää ovet avoinna kirkkoon ja kasvuun, uusille mahdollisuuksille ja tulevaisuuteen. Missiona on edistää uskon, toivon ja rakkauden toteutumista kirkossa ja muualla yhteiskunnassa hoitamalla ja kehittämällä kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa.

Surukonferenssi

Järjestäjät:

HUOMA
Henkirikoksen uhrien läheiset ry

www.huoma.fi

Tampereen yliopisto
Tampere University

www.tuni.fi

SURUNAUHA^{ry}

www.surunauha.net

mieli

Suomen Mielenterveys ry

www.mieli.fi

**NUORET
LESKET**
RY

www.nuoretlesket.fi

KÄPY

Lapsikuolemaperheet ry

Vertaistukea suruun

www.kapy.fi

Suomalaisen
kuolemantutkimuksen
Seura Ry.

www.kuolemantutkimus.com

**Surevan
kohtaaminen**

www.surevankohtaaminen.fi

Yhteistyökumppani:

**KIRKKOHALLITUS⁺
KYRKOSTYRELSEN**

www.evl.fi